

Aanpassing aan klimaat wordt het nieuwe normaal

“Voor de landbouw is aanpassing aan het klimaat niet nieuw. Boeren passen zich voortdurend aan”, zei Boerenbondvoorzitter Sonja De Becker zondag op De Ochtend van Radio 1, naar aanleiding van de Dag van de Landbouw. Meerdere bedrijven die zondag de deuren openden, houden op een af andere manier rekening met de klimaatverandering. Ze telen nieuwe gewassen, zijn op zoek naar droogte- of zoutresistente variëteiten, hebben stallen voorzien van koeling, hebben wateropvang, beperken hun water- en energiegebruik ... Het was lang geleden dat de media nog eens interesse hadden voor de gevolgen van de klimaatverandering voor de landbouw. Meestal wordt de sector alleen als oorzaak beschouwd en wordt hem een schuld- en schaamtegevoel aangepraat.

Jacques Van Outryve / Illustratie: Joris Snaet

Wereldwijd wordt erkend dat de landbouw de meeste gevolgen draagt van de klimaatverandering. Voedselproductie speelt zich nu eenmaal grotendeels buiten af. De sector zal zich op de klimaatverandering moeten instellen, als hij zijn maatschappelijke rol van voedselleverancier en leverancier van andere ecosystemendiensten naar behoren

wil blijven vervullen. Het klimaatpanel van de Verenigde Naties (IPCC) stelde deze zomer de vraag of de landbouw wereldwijd nog wel in staat zal zijn om voor voldoende voedsel te zorgen. Het Europees Milieuagentschap (EEA) kwam onlangs met een rapport over de aanpassing van de Europese landbouw aan de klimaatverandering. Het EEA, gevestigd in Kopenhagen,

is een van de vele ondersteunende agent-schappen van de Europese Commissie. Het verspreidt milieu-informatie ten behoeve van beleidsmakers zoals de Europese instellingen en voor het grote publiek. Het rapport ‘*Climate change adaptation in the agriculture sector in Europa*’ heeft de verdienste dat eens nadruk wordt gelegd op adaptatie en niet op mitigatie. ▶

Klimaatverandering biedt ook kansen.

Twee begrippen

Het klimaatdebat gaat in principe over mitigatie en adaptie, twee begrippen die niet gescheiden kunnen of mogen worden, al blijven de meeste discussies over klimaatverandering koppig bij dat eerste begrip hangen. *Mitigatie* duidt op menselijke interventies die erop gericht zijn de uitstoot van broeikasgassen te verminderen of de opslag (captatie) van broeikasgassen te vermeerderen, met andere woorden gericht op het beheersen, verminderen of milderen van de klimaatverandering. *Adaptatie* gaat over aanpassing aan de huidige of verwachte klimaatomstandigheden en hun effecten. Door ons aan te passen, proberen we geen of minder schade te ondervinden van de klimaatverandering, of misschien zelfs voordeel te halen uit nieuwe kansen die de klimaatverandering biedt. Klimaatverandering biedt immers ook kansen, zoals nieuwe teelten. Die kunnen leiden tot diversificatie op de bedrijven. Denk aan wijnbouw, maar ook aan andere meer subtropische teelten in Vlaanderen (soja, quinoa). Dat mag wel (nog) niet met zoveel woorden gezegd worden. De klimaatverandering is voor sommigen immers een zaak van menselijk schuldig verzuim en daar mag (nog) niet van geprofiteerd worden.

Klimaatdebatten beperken zich doorgaans tot het begrip mitigatie en tot een spelletje 'peikezot jagen', schuld en schaamte aanpraten en de anderen verplichtingen opleggen. Wie praat over adaptie of aanpassing, legt zich – volgens de klimaatactivisten – neer bij de feiten en dat mag je (nog) niet doen! Je moet eerst alles doen om verdere klimaatverandering te voorkomen. Verder zien we wel.

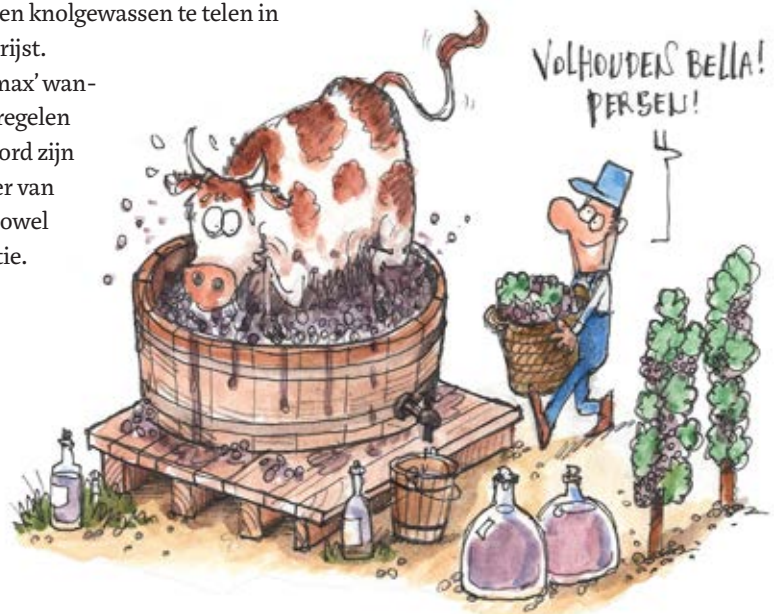
Adaptatieplannen

Europa verplicht zijn lidstaten nochtans om nationale adaptiestrategieën en adaptieplannen op te stellen. Het 'Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering' (UNFCCC) en de 'Overeenkomst van Parijs' verplichten de deelnemende partijen, zoals Europa, trouwens om zulke plannen uit te werken en uit te voeren. Er zijn weinigen die weten dat deze plannen bestaan, laat staan dat ze weten wat erin staat, want ze zijn geen onderwerp van verhitte klimaatdebatten. Zowat alle landen beschouwen de landbouw als prioritaire sector in hun nationale adaptiestrategie. Merkwaardig, maar buiten Europa – in ontwikkelingslanden en andere geïndustrialiseerde landen – is de landbouw al langer bezig met concrete aanpassingen dan Europa. Dat is wellicht uit noodzaak, want in veel ontwikkelingslanden zijn de gevolgen van de klimaatverandering voor de landbouw al enige tijd tastbaar aanwezig. Buiten Europa hebben meerdere geïndustrialiseerde landen waterquota voor hun boeren ingesteld, waardoor ze hun teelttechniek wel moesten aanpassen. Om de voedselproductie te beschermen tegen het stijgende aantal hevige tornado's neemt men in de Filipijnen maatregelen zoals het spreiden van de oogst door meerdere rijstrassen uit te zaaien of wortel- en knolgewassen te telen in plaats van rijst. Het is de 'max' wanneer maatregelen een antwoord zijn in het kader van mitigatie zowel als adaptatie.

Met andere woorden wanneer maatregelen tegelijk de uitstoot van broeikasgassen verminderen of de opslag van broeikasgassen vermeerderen (mitigatie), als negatieve effecten van de klimaatverandering opvangen (adaptatie). Wanneer deze maatregelen dan ook nog positief zijn voor het landbouwinkomen, kan het niet meer stuk. Koolstofopslag in de bodem is daar een voorbeeld van, want die dient mitigatie zowel als adaptatie en het economische luik van een duurzame landbouwproductie. Slim gezien! Het gaat om complexe systemen, waar het gevaar van probleemverschuiving steeds op de loer ligt. Het kan immers niet zijn dat het ene doel wordt bereikt ten koste van het andere. Dat wordt 'klimaatsslimme landbouw' (KSL) genoemd. Dit concept komt van de FAO en wordt internationaal *climate smart agriculture* (CSA) genoemd. Het vergt doorgaans een goede samenwerking tussen alle partners in de keten. Ook het ILVO doet onderzoek naar zulke klimaatsslimme landbouwsystemen.

Stimulerend beleid en kennis

Het EEA-rapport beschrijft de negatieve zowel als de positieve impact van de klimaatverandering op de Europese landbouw. Ook de sociaal-economische

effecten worden nagegaan. Denk aan het verschuiven van teeltgebieden van zuid naar noord, het langer worden van de groeiseizoenen, wijzigingen in de plantenfenologie (een vroegere bloei en dus ook vroegere oogst), nieuwe ziektes en plagen, hittestress bij dieren (minder voederopname en meer waterverbruik), het verzilten van de grond, maar ook een toename van extreme weers- en productieomstandigheden. Het EEA-rapport deelt Europa op in regio's met een verschillende impact van de klimaatverandering op de landbouw. Vlaanderen valt onder de Atlantische regio, het grootste deel van Wallonië onder de continentale regio. In tegenstelling tot het IPCC-rapport, dat de wereldwijde gevolgen beschrijft, vreest het EEA niet voor een voedseltekort in Europa. Maar gebeurtenissen op wereldvlak kunnen wel gevolgen hebben voor de productie, de kwaliteit, de prijs en dus het landbouwincome in Europa. Er is sprake van een watervalstelsel van directe en indirecte effecten. Zo zullen ook de handelsstromen zich verleggen. Het EEA verwijst naar de adaptatieplannen van de EU-lidstaten en het Europese beleid en stelt vast dat aan landbouwbedrijven heel wat mogelijkheden voor aanpassing aangeboden worden (een *toolbox*). Vanwege een gebrek aan investeringsmiddelen, aan gepaste beleidsinitiatieven, aan bestuurlijke capaciteit en aan toegang tot de nodige kennis worden die aanpassingen wel niet of nog onvoldoende toegepast. Hoe moet het dan verder? In het laatste hoofdstuk 'De weg vooruit' wijst het EEA op hiaten in het Europees (landbouw-) beleid. Zo is gekoppelde steun op basis van een referentie uit het verleden niet bevorderlijk voor aanpassingen (nieuwe teelten) in bepaalde gebieden. Klimaatmaatregelen in de eerste zowel als tweede pijler van het GLB worden vooral gezien als mitigatie, niet of veel minder als adaptatie. Bovendien worden ze vaak gekoppeld aan milieu-eisen, waardoor ze ondergesneeuwd worden. Het EEA hoopt dat de vele data die Europa

(Copernicus) aan de landbouwbedrijven zal verstrekken, hen zullen helpen om de problemen van de klimaatverandering beter in kaart te brengen en te begrijpen, om vervolgens de juiste bedrijfskeuzes te maken. De gegevens zullen bedrijven ook in staat stellen om meer aan precisie-landbouw te doen.

En Boerenbond?

Diane Schoonhoven, adviseur Klimaat, Energie en Duurzaamheid van onze Studiedienst, noemt het EEA-rapport een goede samenvatting zonder noemenswaardige verrassingen. Teeltverschuiving van zuid naar noord in Europa wordt weinig of niet onderbouwd. Het blijft moeilijk om de juiste gevolgen van de klimaatverandering in te schatten. Het EEA gaat ervan uit dat het landbouwincome bij ons zal stijgen. Extreme weersomstandigheden nemen ook toe, wat grote gevolgen kan hebben voor het inkomen van onze bedrijven. Diane verwijst op de eerste plaats naar de brede weersverzekering als instrument om zich tegen deze extremen in te dekken. "Het Vlaams Adaptatieplan 2013-2020 somt meerdere aanpassingsmogelijkheden voor de landbouw op. Veel daarvan worden al toegepast. Toch blijft er veel onzekerheid over de klimaatverandering. Eind 2018 moest de Vlaamse regering een nieuw Adaptatieplan 2021-2030 goedgekeurd hebben, als onderdeel van het Vlaams Klimaatplan 2021-2030. We gaan ervan uit dat de nieuwe Vlaamse regering dat met spoed zal uitvoeren." Ze verwijst tot slot nog naar onderzoek inzake klimaatadaptatie op het ILVO en in de praktijkcentra. Denk aan veredelingsprogramma's voor meer droogte- en zoutresistente gewassen, landbouw in zilte gebieden, nieuwe teelten en landbouw in een (klimaat)robuust ruimtelijk kader. In sommige van deze onderzoeksprogramma's is ook Boerenbond betrokken. ■

 www.eea.europa.eu/publications/cc-adaptation-agriculture

Diane Schoonhoven

adviseur Klimaat, Energie en Duurzaamheid
diane.schoonhoven@boerenbond.be

Ruimtelijk kader

Landbouw is niet alleen. Ook voor andere diensten en sectoren in de open ruimte zal het Vlaamse Adaptatieplan 2021-2030 voorstellen op tafel leggen, om te komen tot een zogenaamde 'klimaatadaptieve' ruimte of een open ruimte die aangepast is aan gewijzigde klimaatomstandigheden. Denk hierbij aan het beperken van risico's op watertekort en wateroverlast. Denk ook aan het maximaliseren van groen-blaue netwerken. Die zijn – naast een klimaatadaptieve landbouw – mogelijke pijlers van een nieuw Vlaams Adaptatieplan. Voor Boerenbond is het van belang dat zulke plannen tot stand komen in overleg en met respect voor alle ruimtegebruikers, zodat de rechtszekerheid van de landbouw gegarandeerd wordt. Boerenbond verwacht dat het adaptatieplan ook een rol speelt in het tegengaan van de negatieve gevolgen van de klimaatverandering voor de sector en niet vooral gebruikt wordt om bijkomende natuurdoelstellingen te claimen. Er moet gezocht worden naar win-winsituaties, zo niet is een degelijk flankerend beleid noodzakelijk.

“Er moet worden gezocht naar win-winsituaties.”